

תשרי התשע"ז

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

**נח - איש צדיק
לפרשת נח**

"עשה לך תיבת עצי גופר...ובאת אל התיבה אתה ובניך

ואשתך ונשי בניך איתך"

גם כאן חסרה תגובת נח, ובמקום זה מודגשים מעשי נח.

7. בראשית ו כ"ב:

"ויעש נח ככל אשר ציוה אותו אלוקים כן עשה"

נח בונה את התיבה בדיוק עפ"י ההוראות שקיבל.

התורה מדגישה ומוסיפה שוב לאחר "ויעש נח ככל אשר ציוה אותו אלוקים" וכופלת במילים "כן עשה". מדוע הכפילות?

הרמב"ן מבאר כי המילים "כן עשה" מלמדות שנח לא הפיל דבר מכל אשר ציוה אותו אלוקים. אך עדיין קשה, שהרי בפסוק נאמר "ויעש נח ככל אשר ציוה אותו אלוקים", משמע שנח עשה כל מה שציוה אותו הקב"ה. אם כן אף תשובת הרמב"ן אינה עונה על הכפילות.

בהפטרה מזכיר הנביא ישעיהו את נח ומקשרו למבול.

8. ישעיהו נ' ט:

"כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ."

המבול נקרא "מי נח". מדוע נקרא המבול על שמו של נח? הלא כאמור כעס ה' לאחר שראה את מעשי בני האדם הוא שהביא למבול? ויותר מכך אם נח הוא היחיד בעולם שממעשיו מוצאים חן בעיני ה', מדוע זה המבול "שלו"? ומדוע נקרא על שמו?

זאת בעצם מהות הסברו של רש"י, כשהתעכב על המילה "בדורותיו", והביא את דברי הגמרא בסנהדרין, המסיימת דווקא בדורשים לגנאי. מניין נבע החוסר בצדיקותו המתבטא במדרש? רומזת לנו הגמרא בסנהדרין כי את התשובה יש לחפש בהשוואה בין מעשי נח לאברהם.

פרשת בראשית בהצהרה מסיימת.

1. **בראשית ו' ח:**

"וַיֵּץ מַצָּא חֵן בְּעֵינֵי ה'"

2. **ומיד פותחת פרשת נח בתולדותיו:**

"אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה, בְּדַרְתּוֹ; אֶת-

הָאֱלֹהִים, הִתְהַלֵּךְ נֹחַ"

המסוּךָ - מסורת הקריאה, וחלוקת הפרשיות מפרידים בין שני הביטויים הסותרים זה את זה. מחד, התורה משתמשת בביטוי 'מצא חן', שמשמעותו ברורה - הצלת נח כשהאנושות כולה נמחית על ידי ה' במי המבול, היא חסד שניתן בגין אותו החן. מדוע אם כן מוסיפה התורה בפתיחת פרשתנו ומודיעה שנח היה "צדיק"?

3. **בעיני חז"ל, כפי שמביא רש"י על פי הגמרא**

(סנהדרין קט ע"א), יש פגם בצדיקותו של נח:

יש מרבותינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאילו היה בדור של צדיקים היה צדיק יותר. ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום

תשובה מקובלת להבדל שבין אברהם לנח היא שבעוד נח רק קיים את ציווי ה', הרי שאברהם הפיץ אותם ברבים. סיבת המבול מפורטת.

4. **בראשית ו' י"ב:**

"וירא אלוקים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ"

כאשר מתבונן ה' במעשי בני האדם הרעים והמושחתים הוא מחליט להביא מבול על הארץ ולהשמיד את כל יושביה. ה' פונה לנח ואומר,

5. **בראשית ו' י"ג:**

"קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ"

אך חסרה כאן תגובת נח! אין רמז לתגובה כלשהיא מצדו בפסוקים. לאחר מכן, מצווה ה' את נח לבנות תיבה.

6. **בראשית ו' י"ד:**

לפי אמונתו של נח העולם מתנהל לפי חוקיות בלתי ניתנת לשינוי. מה שהיה הוא שיהיה. כך בחוקי הטבע וכך בתגובה לפשעי האדם. אם כך קבע הבורא אין מקום ואפשרות לשינוי.

מסביר מניטו כי כאשר מצווה נח לבנות תיבה ע"י ה', הוא שומע את הדברים אבל אינו מבין את מהותם. למרות הרמזים שמשוהו עומד להשתנות, שהרי שמאז אבלו של מתושלח חוקי הטבע משתנים.

15. **גמרא במסכת סנהדרין (ק"ח ע"ב):**

"שינה עליהם הקב"ה סדר בראשית שהייתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח"
אך נח לא מבין את הסימנים.

מסביר הרב אשכנזי כי שינוי זה, מטרתו לגרום לנח ולאנשי דורו להבין שיש רצון מעל חוקיות הטבע, ושחוק הטבע הוא רק תוצאה של אותו הרצון. תפקיד השינוי בטבע העולם הוא להבהיר כי בעל הרצון יכול לשנות את הטבע כרצונו. נח ואנשי דורו אינם מכירים באפשרות של שינוי באורחות הטבע. לתפיסתם לא יכול להיות מבול! עומדת לזכותו של נח העובדה שהוא שומע לדבר ה', מקשיב ופועל. הוא בונה את התיבה בעוד שאר בני דורו מתעלמים מהאזהרות לחלוטין כי אפשרות זו אינה נתפסת בעיניהם כלל.

השלי"ה טוען שה' רצה שנח יבנה לו בית, אבל נח הבין את הציווי כפשט – ציווי לבנות תיבה כדי להינצל. השלי"ה מדגיש שהאותיות של המילים תיבה והבית זהות- תיבה אותיות הבית מהסוף להתחלה. מסביר מניטו, שהסדר תלוי למי מקשיבים.

16. **הרב אשכנזי (מניטו):**

אם מקשיבים לאלוקים בונים תיבה, עם שומעים לה' בונים בית לה'

יש כאן השגה של מידת הרחמים, המצטרפת למידת הדין, כפי שלמדנו זאת בבריאה. הקב"ה מצווה את נח לבנות בית ולהתפלל לכפרה על בני האדם. ה' מחכה 120 שנה לראות אם ינהג כמצופה, כשם שינהגו בעתיד אברהם ומשה. האם יקרא נח כאברהם שקרא בשם ה' א-ל עולם בכל מקום אליו הגיע, או אם פשוט יבנה תיבה.

מסביר מניטו שנח שמע את הציווי במשמעו הפשוט בלבד מכיוון שהוא מכיר בורא שחוקי אינם ניתנים לשינוי, עולם דטרמניסטי. הוא מכיר רק את מידת הדין, ואינו מכיר במידת הרחמים, ולכן אין הוא יכול להתפלל או להביא קרבן כדי להציל את אנשי דורו. נח הבין כי הקב"ה פונה אליו כשהעובדה מונחת בחיקו - מבול על הארץ. העונש נקבע מראש. נח מקבל רק "עידכון-מצב" ולדעתו אין בכוחו לערער אחר החלטה זו.

כשמחליט ה' להרוס את סדום ועמורה הוא קורא לאברהם ומוסר לו את כוונתו.

9. **בראשית י"ח כ:**

"זעקת סדם ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאוד"
כשם שהעולם עמד להחרב בימי נח, כך ערי הכיכר עמדו להיחרב בימי אברהם. בניגוד לנח אברהם מגיב מיד.

10. **בראשית י"ח כג-כד:**

"האף תספה צדיק עם רשע! אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר, האף תספה ולא תשא למקום"
אברהם מנסה להצילם למרות שברור לו שהם חוטאים, וכי אינם ראויים למחילה, וכי ה' כבר החליט על סופם.

לאחר חטא העגל, ה' אומר למשה.

11. **שמות לב, ו:**

"ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם"

ה' מבקש להשמיד את עם ישראל החוטא, ובמקומו להעמיד עם חדש, עם בני - משה. כאברהם, מיד פונה משה, ומבקש על עמו.

12. **שמות ל"ב יא-יג:**

"למה ה' יחרה אפך בעמך [...] זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדך אשר נשבעת להם בד"

13. **משה מנסה ומצליח להשיג מחילה ככתוב (יד):**

"וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו"

משה ניסה והצליח להעביר את רוע הגזרה, אברהם ניסה ולא הצליח, אך נח לא ניסה כלל להתפלל.

14. **מסביר הרב נבנצאל שזו הביקורת כלפי נח, שלא התפלל על דורו:**

"תמיד יש להשתדל. אולי התפילה לא תהפוך את הפושעים. אבל טמון בתפילה הכוח להשפיע על העולם ולהעלות את העולם למדרגה עליונה יותר. על אף שה' החליט "והנני משחיתם את הארץ", הרי שבכוחה של תפילת נח לתת חסד לעולם. לפיכך יכול דבר ה' להשתנות, שהעולם השתנה ונעשה גבוה יותר."

ראשון המתפללים במקרא הוא אברהם אבינו. הוא מתפלל עבור אבימלך מלך גרר ואמהותיו וגם עבור אנשי סדום ועמורה הרשעים.

שואל הרב אשכנזי (מניטו), מדוע נח לא התפלל כדי לנסות להציל את דורו? מה מנע מנח לבקש רחמים? מדוע עד אברהם לא עמד איש לבקש רחמים ולהתפלל? מסביר הרב אשכנזי כי בקביעת התורה לגבי אברהם, "והאמין בה'" יש חידוש גמור.

הקב"ה מתגלה בעולם באופנים שונים ואף סותרים. פעם כגיבור מלחמה, ופעם כמלא רחמים. פעם דרך מידת החסד ופעם דרך מידת הדין.

להכליל במסגרת "חוק" המעניק מימד של קביעות גם לשינויים. כך מוסתרת עובדת ההתחדשות המתמדת של העולם מידי יום ביומו, ותלותו המוחלטת של העולם בריבון העולמים.

כאמור, אחת ממטרות התפילה היא להזכיר את חידושו המתמיד של העולם ואת תלותו בבורא. כבר בברכות השחר, אנו מודים לה' על מה שהוא מעניק לנו מדי בוקר, למרות שלכאורה הדבר נראה כהמשך של אתמול והוא מובן מאלינו. אנו מודים על חיינו, על דעתנו, על ראייתנו, על כושר התנועה שלנו, על יציבות האדמה שתחת רגלינו וכו'.

בהמשך אנו מדגישים את שליטת ה' בהיסטוריה ואת העובדה שה' בורא (בהווה) את השמים ואת הארץ. ה' הוא הפוקח עורים, הוא הזוקף כפופים, הוא המכין לארץ מטר, הוא המצמיח תבואה והוא המחיה את הכל. בברכות קריאת שמע אנו אומרים שה':

יוצר אור ומאיר לארץ ולדרים עליה, ובטובו הוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית.

קביעה זו נזכרת בתפילה פעמיים כדי להשריש בלב את ההכרה שה' הוא המאפשר את קיום העולם מדי רגע ברגע. כל כוח הפועל בעולם יונק את קיומו מה', שהוא היחיד שמציאותו אינה תלויה בזולתו.

רעיון זה הוא לבו של הפסוק: "שמע ישראל" (דברים, ו', ד'). באמירת פסוק זה שתי פעמים ביום אנו מזכירים לעצמנו ומצהירים בפני כל באי עולם כי ה' שהוא אלוקינו, הוא אחד ויחיד בעולם כולו, בשמים ובארץ. קיימת כאן הדגשה ששום כוח עצמאי אחר לא קיים זולתו, וכולם תלויים וחיים בחסדו.

יש להדגיש כי מעשהו של משה אפילו גדול יותר. תפילתו ופנייתו לבורא לשינוי גזרתו על עם ישראל.

21. דברים ט"ז:

הָרַף מִמְּנִי וְאַשְׁמִידֵם וְאַמְחָה אֶת שְׁמֵם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאַעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי עֲצוּם וְרַב מִמֶּנּוּ.

על פי ניסיון העבר לא אמורה לשנות.

נח לשיטתו, לא ניסה להתפלל על בני דורו, ולכן ברור מדוע לא הצליח. אך הרי אברהם כן ניסה, אך התוצאה היתה שבכל זאת סדום ועמורה נהפכו. למרות זאת אין משה מתיאש ומבקש על עמו, בבחינת רועה נאמן. וזהו ההבדל הגדול בין נח, אברהם ומשה.

חידושו של אברהם הוא הכרה בבורא שעומד מעל הטבע, בבורא המנהיג את עולמו בחסד וברחמים. הקב"ה לא רק ברא וחוקיו בלתי משתנים, אלא ה' ממשיך ומשגיח על עולמו, כשם שקבעו אנשי כנסת הגדולה ואנו מתפללים בברכת יוצר אור בתפילת שחרית.

17. מתוך תפילת שחרית:

"המחדש בטובו הגדול בכל יום תמיד מעשה בראשית"

התפילה היא האפשרות שניתנה לאדם לבקש מהבורא שימלא את מאוויו או שיושיעו בעת צרה. חלק ניכר מהתפילה מורכב מבקשות בכל תחומי החיים וגם מדברי תודה ושבח על הבקשות שנתמלאו. לפי זה, וכך נתפסת התפילה בעיני רבים, התפילה מהווה אמצעי, בבקשה לקבלת תועלת ממרום.

פרופסור ליבוביץ' יצא חוצץ נגד גישה זו, היות ולפי דעתו הופכים בה את הבורא לכלי סיפוק צרכי המתפלל. אך גם אם יש מן האמת בגישה זו, אין זו כל האמת.

התפילה תופסת מקום מרכזי במחשבת היהדות ואין היא רק פניה אמוציונלית לעזרת ה'.

18. מצווה התורה בדברים (י"א, י"ג):

"לעבדו בכל לבבכם"

וזהו המקור בתורה למצות תפילה.

19. וכך ביארו במסכת תענית (ב ע"א) את הפסוק:

"איזוהי עבודה שלב - זו תפילה"

תמצית עבודת ה' גנוזה בתפילה. קרבת ה' ודבקות בו הן מטרות התפילה, הן בשעת אמירת תחנונים ובקשות והן בשעת אמירת ברכות ההודאה והשבח. אין סתירה בין ריבוי הבקשות על מחסור לבין פעולתה המרוממת של התפילה. צורכי הגוף והנפש שלנו ותפילותינו עליהם, מביאים להתרוממות הרוח, ומקשרות בין האדם לבורא.

תכלית התפילה לקרב את האדם לבוראו. למרות שחלק גדול מנוסח התפילה מבטא בקשות על צרכי האדם, בקשות אלו אינן המטרה של התפילה, אלא מהוות אמצעי. השאיפה, שהטביע הבורא באדם לחתור לרווחה גשמית ורוחנית, דוחפת את האדם לפנות בתפילה. את הרגשת הקרבה הגדיר דוד המלך.

20. תהילים קמ"ה, י"ח ל:

"קרוב ה' לכל קוראיו, לכל אשר יקראוהו באמת"

התרוממות הרוח והדבקות בה' - הן הן מטרת התפילה. הגורמים והאמצעים יכולים להיות חומריים, אולם המטרה היא, כאמור, גבוהה - קרבת ה'.

מסביר מניטו כי האשליה שהעולם יציב, דטרמניסטי וקבוע כפי שהבין זאת נח, נוצרת מהעובדה שהעולם של ההווה בחיינו אינו שונה כמעט מהעולם שהיה קיים רגע קודם לכן. גם את השינויים שאנו נתקלים בהם ניתן

22. הגמרא בחולין (קלט ע"ב) שואלת:**משה מן התורה מנין?**

מסביר את כוונת השאלה רש"י - היכן נרמז משה בתורה בטרם נולד שהוא עתיד להיוולד?

23. ועונה הגמרא שבבראשית (ו,ג):

וַיֹּאמֶר ה' לֹא יֵדוּן רִיחֵי בְּאֲדָם לְעֹלָם בְּשָׂגֹם הוּא בְּשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה.

24. מסביר רש"י ש'בשג'ם' בגימטריא מש"ה. רמז**נוסף נלמד בהמשך הפסוק:****"והיו ימיו מאה ועשרים שנה"**

שכך היו ימי חיי משה. כלומר עתיד לבא 'בשגם' - שהוא משה וכך יהיו ימי חייו - מאה ועשרים שנה.

לכאורה דברי חז"ל אלו סתומים וחתומים. וכי רק בגלל התאמת הגימטריה לומדים כמאן חז"ל קשר למשה? גם ההקבלה בין מספר שנות חיי משה למאה ועשרים שנה שבפסוק לכאורה אינה מוכרחת, שהרי היו עוד מגדולי ישראל שחיו מאה ועשרים שנה?

מובא בדברי תיקוני הזהר שמשה הוא גלגולו של נח, ובא לתקן את אשר חיסר. כיצד באים דברי חז"ל אלו לידי ביטוי? ראינו כי למרות שנח אמנם היה איש צדיק, הוא לא התפלל על דורו להצילם מהמבול, ולכן נקרא המבול על שמו- 'ימי נח', וזאת כדי להשמיענו שנח נושא באחריות.

משה תיקן זאת בכך שכל ימיו לא פסק להתפלל ולהעתיך ולהתחנן בעד דורו.

25. כשהתפלל משה על ישראל אמר (שמות ל"ב לב):**"ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת"**

את מילת 'נא', מפרש אונקלוס במקום, שמשמעותו היא שאומר משה, כעת לא אנהג כבעבר שלא התפללתי על דורי, אלא הפעם אמסור נפשי עליהם.

מוסיף הארי ז"ל שלכן אמר משה ונקט "מחני" מלשון מחוי הנזכר במבול, 'וימח את כל היקום'.

לאור זאת ניתן להבין את המובא בזהר, שכאשר אמר ה' למשה (דברים ט-יד) 'הרף ממני ואשמידם ואמחה את שם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממני' אמר משה כעת יאמרו כל העולם שאני הרגתי את ישראל כפי שעשה נח, שכאשר אמר לו ה' שינצל בתיבה הוא ומשפחתו לא ראה צורך לבקש רחמים על דורו ונאבדו כולם, ולכן המבול נקרא על שמו- מי נח, כך אם אני לא אתפלל עליהם ואנצל לבדי, יחשב כאילו אני הרגתי אותם, ולכן טוב לי שאמות ולא ישמדו ישראל ח"ו, מיד ויחל משה את פני ה' אלקיו וגוי ע"כ. [ואפשר לרמוז זאת ש'ויחל' עם האותיות בגימטריא 'נח']. הרי שמשה לא רצה לחזור על טעותו של נח, והפעם מסר נפשו בעד דורו.

26. מדגיש הרא"ש בפסקיו (נתיב ט')::

"ויחל נח איש האדמה ויטע כרם" (בראשית ט-כ) דרשו חז"ל 'שנעשה חולין' [בר"ר לו-ג] ומי גרם לו שאיבד מדרגתו? שלא התפלל על דורו. בא משה ומתפלל על דורו - "ויחל משה את פני ה' אלקיו" (שמות לב-יא), לתקן את שבגלגולו הקודם כנח לא התפלל עליהם, ובאותו ביטוי שמוזכרת קלקלתו מוזכר תיקונו מאה עשרים שנה"

מוסיף הארי ז"ל: בזכות נח ה' המתין לדור המבול מאה ועשרים שנה אולי ישובו, ולזה חי משה מאה ועשרים שנה כנגד המאה ועשרים שנה שניתנו לנח כדי להתפלל על דורו ולא התפלל, ובזה בא החסרון לתיקונו.

27. נסיים בהסברו של הרב מאיר שמחה הכהן**מדווינסק, בפירושו ה'משך חכמה' על פרשת נח:**

חביב משה מנח, נח משנקרא "איש צדיק" נקרא "איש אדמה", משה משנקרא "איש מצרי" נקרא "איש אלקים". (מדרש בראשית רבה). יש שתי דרכים בעבודת ה' יתברך, דרך אחת היא דרכו של המייחד עצמו לעבודת ה' ומתבודד, והדרך השניה היא דרכו של העוסק בצרכי ציבור ומבטל עצמו בשביל הכלל עד כדי הפקרת חייו הפרטיים עבורם. והנה לפי הנראה לעיני בשר דווקא המתבודד ומתרכז כולו בהשלמת עצמו הוא יעלה מעלה מעלה, ואילו העוסק בצרכי ציבור ירד ממדרגתו, כמו שמובא במדרש (קהלת רבה ז-יד) על הפסוק: "כי העושק יהולל חכם" - ריב"ל שכח שמונים הלכות בשביל שעסק בצרכי ציבור". אך הנסיון הוא אחרת, נח שהתבודד ולא הוכיח את בני דורו הידרדר לבסוף ממדרגתו, מ"איש צדיק", ונקרא "איש האדמה". ואילו משה, בתחילת דרכו נקרא "איש מצרי", שהוכרח לגלות כיוון שמסר עצמו על ישראל בהריגת המצרי. הוא, שהקדיש את חייו להנהגת עם ישראל, נקרא לבסוף "איש האלקים", שהגיע לתכלית השלמות של מה שיוכל האדם להשיג.